

**Марина Кулініченко, Карен Нікіфоров,
Уляна Севастьянів**

До 20-ліття МАР: виклики і перспективи

**Maryna Kulinichenko, Karen Nikiforov,
Uliana Sevastianiv**

**20th Years of the Workshop for the Academic Study
of Religion: Challenges and Prospects**

Abstract. In her interview with Karen Nikiforov and Uliana Sevastianiv, Maryna Kulinichenko showcases the work of the non-governmental organization “Workshop for the Academic Study of Religion” (WASR) during the tumultuous, highly transformative period caused by COVID-19 and Russia’s full-scale war against Ukraine. The interlocutors talk about the organization’s key achievements, including its transition to an online format, increased visibility and social network activity, and the implementation of the “Religion on Fire” project. The interview provides an in-depth look into the changes in WASR’s mission in the face of adversity, the transformation of the Ukrainian religious studies community, and the challenges facing young specialists in the academic study of religion. The interview provides an overview of the current state and future of academic religious studies in Ukraine in the context of crisis and migration.

Keywords: Workshop for the Academic Study of Religion, Religion on Fire, Ukrainian religious studies, religious studies community

Марина Кулініченко: Хочу почати нашу розмову з питання до пана Карена. Як би Ви виділили найбільші досягнення «Майстерні академічного релігієзнавства» (далі – МАР) за весь час свого керівництва?

Карен Нікіфоров: Перше – це те, що ми перейшли в онлайн, оскільки офіційно мене зареєстрували¹ в березні 2020 року, впродовж тижня весь світ закрився на локдаун, і ми вимушені були шукати нові формати роботи. Перше онлайн-засідання правління МАР відбулося вже за тиждень після цього – такого раніше не було. Ми зробили це дуже швидко. Перші наукові заходи в дистанційному форматі почалися вже наприкінці квітня. Тобто ми були одними з перших в академічній спільноті, хто перевів в онлайн не лише уроки або пари, як наші колеги-освітяни, але й наукові заходи, і ми розпочали низку онлайн-семінарів. Отже, перше досягнення: уся діяльність МАР фактично перейшла в онлайн, більше того, завдяки швидкій зміні формату, вона активізувалася. Ми, разом із «Українською асоціацією релігієзнавців», теж стали співорганізаторами «Релігії в особах» – зустрічей із релігійними лідерами. Ми провели онлайн у тому ж, 2020-му році, наш традиційний Конгрес².

По-друге, треба сказати, що ми не втратили наших членів і членкинь, ба більше, до організації долучилися нові. До цього багато хто з наших членів і членкинь, які перебували поза межами Києва, брали участь у житті МАР доволі умовно. У нас навіть до 2014 року було Донецьке відділення МАР, оскільки відстань і відсутність тоді інших засобів комунікації не дозволяли оперативно перебувати на зв'язку. А у 2020 році сучасні технології нам надали можливість активізувати співпрацю з тими колегами, які поїхали (і не лише через вторгнення) з України, тому ми всі змогли комунікувати.

По-третє, ми активізували свою присутність у соціальних мережах. Фактично до 2020-го року наша присутність там була номінальною. І ще одне досягнення – це те, що абсолютна більшість марівців³, які виїхали за кордон внаслідок російського вторгнення у 2022 році, залишилися у лавах МАР.

---

¹ Мається на увазі юридична реєстрація нового голови організації у відповідних органах влади (*тут і далі примітки редактора*).

² Конгрес молодих дослідників релігії, який МАР проводив у 2014 – 2020 рр. у Києві, Чернівцях, Львові, Луцьку, Харкові, знову в Києві та онлайн.

³ Тобто членів ГО «Майстерня академічного релігієзнавства».

Марина Кулініченко: Чудово, дякую! Тоді наступне питання буде стосуватися місії МАР, а також чи змінилися вона з часу функціонування «Молодіжної асоціації релігієзнавців», як раніше називалася «Майстерня академічного релігієзнавства»?

Карен Нікіфоров: Я думаю, дуже важливо сказати, що першопочатково ми задумували МАР як молодіжну асоціацію. Ідея була така, що молоді релігієзнавці зі студентської лави будуть долучатися до життя академічного, громадського, а згодом «перетікати» вже в «доросле» релігієзнавство. Але ми всі не молодіємо і, незважаючи на те, що ми долучаємо, наприклад, таких студентів, як Ви, Марино, більшість членів і членкинь організації перетнула межу 35 років, відколи, відповідно до українського законодавства, закінчується статус «молодих людей». Коли ми започаткували з нинішньою головою Уляною Севаст'янів флешмоб до двадцятирічного ювілею, то майже всі казали про односторонців, фахівців, які дивляться в один бік, тобто людей, які приблизно розділяють спільну систему цінностей. І тому тепер головним став не віковий критерій, а цінності.

Марина Кулініченко: А чи змінилися українська релігієзнавча спільнота за останні п'ять років?

Карен Нікіфоров: На мій погляд, змінилася, передусім через вторгнення, тому що багато релігієзнавців і релігієзнавиць тепер працюють на дві країни. Це має як свої виклики, тому що є ризик того, що вони можуть покинути українську академічну спільноту, але це має і свої переваги, оскільки тепер українське релігієзнавство реально інтернаціоналізується. Тобто ми не просто зустрічаємося раз на рік з іноземними колегами, а тепер реально знаємо, як і що у них відбувається, бо багато наших колег, зокрема й найактивніших із марівців, і там намагаються представляти вітчизняне релігієзнавство.

Марина Кулініченко: До речі, про міжнародному взаємодію. Які міжнародні партнери зацікавлені у співпраці з «Майстернею академічного релігієзнавства» і чи використовують вони результати досліджень членів і членкинь організації?

Карен Нікіфоров: МАР тривалий час співпрацював з країнами пострадянського простору. До речі, це теж змінилося. Варто зазначити, що, наприклад, у нас серед партнерів був Білоруський державний університет, але після подій у Білорусі 2020 року, оскільки це не відповідає нашій системі цінностей, ми розірвали

з ними співпрацю. Ми запрошували наших американських партнерів з Комітету з релігійної свободи. Загалом міжнародна співпраця у нас не припинилася, а навіть більше, я думаю, активізувалася.

Марина Кулініченко: Маю ще декілька запитань до пані Уляни. Які проєкти пріоритетні для «Майстерні академічного релігієзнавства» впродовж останніх років?

Уляна Севаст'янів: Я очолюю організацію з лютого 2024 року, тобто буду говорити про актуальні проєкти і загалом про виклики у світі та Україні, про зміни, які відбуваються, і які ми проживаємо з того часу. Вони свідчать про те, що релігієзнавча наука потрібна і, відповідно, треба з нею працювати адекватно. Я вважаю, що наша громадська організація, усі наші члени і членкині добре залучені кожен у своїй сфері, попри те, що війна дуже вплинула на географічне розташування людей, адже багато колег виїхали за кордон після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Якщо говорити про проєкти, то зараз ми фактично працюємо над виконанням одного актуального проєкту – це «Релігія в огні». Він зумовлений, як не парадоксально, саме війною, яка активізувалася в лютому 2022 року. Майже відразу ми розпочали фіксацію пошкоджених і зруйнованих релігійних об'єктів, що постраждали внаслідок російської агресії. І, мабуть, лише згодом, ми зрозуміли, що займаємося не просто фіксацією, а одночасно й документуванням воєнних злочинів.

Згодом вдалося налагодити співпрацю з іншими громадськими організаціями, зокрема, з ініціативою Коаліція «Україна. 5 ранку» та ГО «Фонд підтримки фундаментальних досліджень». Результатом цієї співпраці став спільний проєкт – «Звіт про зруйновані релігійні об'єкти в контексті порушення Міжнародного гуманітарного права». Тобто проєкт «Релігія в огні», попри те, що він самобутній – має свої основи, методологію, дає змогу нам бути залученими ще в інших проєктах, зокрема документаційних, адвокаційних, освітніх тощо.

І, зрештою, ми отримали грант від Віденського гуманітарного інституту (IWM) на публікацію видання «Пережити війну: релігійні виміри». Це, на мою думку, наразі основний проєкт, яким зараз фактично живе MAP.

Марина Кулініченко: Підхоплюючи питання про проєкт «Релігія в огні», то відразу стає цікаво, у чому полягає необхід-

ність документування про пошкоджені сакральні споруди, а також про жертв війни серед священнослужителів?

Уляна Севаст'янів: Насамперед згадаю, що, коли Руслан Халіков запропонував узагалі зайнятися проектом на початку березня 2022 року, це виглядало якимось надважливим обов'язком релігієзнавців. Ми не могли взяти до рук зброї і йти захищати українські кордони, воювати, але ми могли робити те, що вміємо добре. Ми могли збирати та зберігати дані, описувати ситуацію, яка відбувалась із релігійною інфраструктурою України. І ми, мабуть, стали амбасадорами в цій сфері. Ми вирішили цим зайнятися, бо вважали, що це дійсно важливо – зберегти розуміння, наскільки зруйновані релігійні об'єкти впливають на релігійні громади загалом. Найперше: як вони впливають на релігійну ситуацію в Україні, на релігійний плюралізм, на функціонування релігійних спільнот. А згодом прийшло розуміння того, що це дуже важливо не тільки для нас, а ще й для тих людей, чії сакральні споруди зруйновані або пошкоджені, для тих, хто більше не може повернутися в осередки свого духовного, культурного й соціального життя.

Тобто важливо було зберегти кожен факт цих злочинів, зафіксувати кожен слід війни, щоби врешті, як настане відповідний час, притягнути до відповідальності злочинців. Ми сподіваємося, що й наша база даних колись буде використана в міжнародних судах чи на міжнародних трибуналах. Ми, зрештою, доживемо до того часу. Стосовно релігійних лідерів – ситуація така ж. Записані інтерв'ю, що склали книгу «Пережити війну: релігійні виміри», є також своєрідною комеморацією. Адже ми маємо пам'ятати про тих людей, про їхні подвиги, бо дуже часто ці люди просто здійснювали свою роботу, своє служіння, а їх розстрілювали чи переслідували за те, що вони відмовлялися стати на бік агресора. Згадую зараз, до прикладу, Степана Подольчака з окупованого Каланчака (Херсонська область) – священника ПЦУ, якого закатали до смерті.

Марина Кулініченко: Продовжуючи цю тему, чи цікавиться зараз молодь релігійними процесами в Україні і як можна популяризувати релігієзнавство серед молодого покоління?

Уляна Севаст'янів: Важко сказати, чи сучасна молодь цікавиться релігією й релігієзнавством узагалі. На вашому прикладі можна припускати, що цікавиться, але молоді, серйозно включеної в процеси релігієзнавчої освіти й науки, на жаль, одиниці. Це,

мабуть, не завжди проблема молоді. Це радше проблема з популяризацією релігієзнавчого знання і його важливості для розуміння соціальних процесів. Ми маємо розуміти, що не обмежені однією якоюсь галуззю, коли, умовно, працюємо менеджером із продажів чи вчителем фізкультури. Ми живемо не в закритому середовищі, а в середовищі, де розвиваються різні сфери життєдіяльності, і релігійна зокрема. Я думаю, релігієзнавство – це одна з базових, світоглядних дисциплін, воно мало би бути в шкільних програмах, а його, на жаль, немає. Та ж проблема у закладах вищої освіти – релігієзнавство не входить до переліку базових дисциплін і не всюди є навіть у переліку вибіркових.

Я думаю, що такі організації, як наша, є своєрідним острівком безпеки для релігієзнавців, зокрема для молодих релігієзнавців. Зручно, що ми є відкритими, гнучкими, не вимагаємо афілійованості з освітньою сферою. У нашій організації є кілька членів та членкинь, які зараз повністю змінили сферу зайнятості, але не залишили МАР. Їм подобається бути частиною цієї спільноти. І МАР це дозволяє. Тобто ми не проти того, щоби були такі люди, які хочуть бути частиною спільноти. Зараз вони не активні, а, умовно, через рік-два-три вони можуть повернутися до активної діяльності в МАР. А є такі, що покинули цю організацію, бо не бачили в ній для себе жодних перспектив. І це також нормально. Ми всіх із легким серцем відпускаємо, бажаємо щасливої реалізації в житті, але залишаємо ці зв'язки.

Марина Кулініченко: І останнє запитання. Якою, на Вашу думку, буде українська релігієзнавча спільнота через п'ять або більше років?

Уляна Севаст'янів: Про це вже говорив Карен, що багато наших марівців виїхали за кордон і дехто з них працює на два університети. Але, наскільки ці умови будуть актуальними через декілька років, важко спрогнозувати. Чи зможуть ці люди фізично працювати на два навчальних заклади, на два університети за сприяння обох академічних спільнот? Можливо, постане питання вибору якогось одного закладу, бо у двох разом не можна буде працювати. І я думаю, що ті люди, які вже активно включилися в роботу університетів за кордоном, які там ведуть свої наукові дослідження, для яких створено належні умови, які мають там певну репутацію і навіть планують захищати наукові дослідження, вони, найвірогідніше, виберуть закордон. По-перше, через те, що ситуація в Україні зараз загалом нестабільна. По-друге, у

зв'язку з тим, що політика нашого Міністерства освіти і науки не надто сприятлива... Те, що зараз відбувається, зокрема оптимізація університетів, зумовлює те, що численні кафедри, працівники яких викладають філософські дисципліни та релігієзнавство, не будуть потребувати такої кількості спеціалістів, а відтак істотно скоротиться кількість робочих місць. І мені здається, що найближчих, можливо, п'ять чи навіть десять років це буде теж великою проблемою. Бо, попри те, що ти релігієзнавець, серйозний і продуктивний науковець, тобі ж треба за щось жити, і тому люди будуть просто шукати собі кращі варіанти. Тому я думаю, що українське релігієзнавство від такої наукової міграції істотно постраждає. Воно вже страждає.

Та все ж є ще багато таких ентузіастів, які готові працювати на два академічних середовища або готові щось робити одночасно і для українського релігієзнавства, і це дуже надихає та заслуговує на повагу. На мій погляд, перспективи для розвитку, звісно, є, але багато залежатиме від загальної ситуації в Україні. Зараз вона не надто сприятлива, але, можливо, через п'ять чи десять років усе зміниться на краще...

Марина Кулініченко: Щиро дякую вам, панове, за цікаву й актуальну розмову.